

Krystyna Chałas, Adam Maj, Janusz Mariański, *Wychowanie ku wartościom religijnym. Elementy teorii praktyki*, t. IV: religia, wiara, nadzieja, miłość, modlitwa, świętość, Wyd. Jedność, Lublin – Kielce 2009, ss. 485.

Omawiana publikacja *Wychowanie ku wartościom religijnym* jest kolejnym, czwartym tomem prezentującym badania związane z miejscem i rolą wartości w wychowaniu. Przedmiotem badań prezentowanych przez autorów w poprzednich tomach była najpierw problematyka wartości, jakie odnajdujemy w godności, wolności, odpowiedzialności i tolerancji osoby. W następnym tomie zajęto się wartościami społecznymi jak: naród, ojczyzna, patriotyzm, państwo czy pokój. Z kolei trzeci tom zawiera prezentację badań nad wychowaniem do wartości w świetle nauczania Jana Pawła II. Pośród wartości, którym poświęcono wiele uwagi, znaleźć można problematykę solidarności, mądrości, wspólnoty, wierności i młodości. Kolejny, wydany w 2009 roku tom tej serii podejmuje kwestie związane z wychowaniem ku wartościom religijnym, takim jak: religia, wiara, nadzieja, miłość, modlitwa, świętość.

Rozprawę tworzą dwie samodzielne części. Pierwsza część, autorstwa ks. prof. Janusza Mariańskiego, prezentuje socjologiczną perspektywę rozumienia problematyki wychowania ku wartościom religijnym. Punktem wyjścia dla autora jest założenie, że

jeżeli nawet współcześnie religijność i moralność ludzi młodych i dorosłych określają procesy dezinstytucjonalizacji, pluralizacji prywatyzacji (indywidualizacji), to nie oznacza to jeszcze perspektywy pokolenia „bez religii i moralności”, chociaż kontynuacja procesu odchodzenia od zinstytucjonalizowanych form religijności i moralności (w Polsce odchodzenie od moralności kształtowanej głównie przez Kościół katolicki) wydaje się możliwa (s. 31).

Autor widzi też możliwość tworzenia przez nowe pokolenia własnej moralności, którą charakteryzować może swoista

filozofia życia, promującej bycie wolnym i rozkoszowanie się życiem. Autor zauważa, że tego rodzaju trendy zazwyczaj związane są z wypieraniem z ludzkiego życia *sacrum*, co zazwyczaj powoduje zacieranie wyraźnych granic między dobrem a złem, między tym, co jest dozwolone, a tym, co nie jest dozwolone. Ponadto zwraca uwagę na dostrzeganą przez socjologów sytuację „rozchwiania” systemu wartości i norm obserwowaną często u ludzi młodych (por. s. 33-37).

W świetle przedłożonych założeń prof. J. Mariański stwierdza, że widoczne w życiu społecznym przemiany religijności są wynikiem nie tylko widocznych procesów sekularyzacji, jak tego chcą niektórzy, ale też „indywidualizacji, deprywatyzacji, desekularyzacji, socjalizacji, globalizacji, ewangelizacji itp.”. Zwraca przy tym uwagę na inne zagrożenie, jakie w procesach wychowania ku wartościom religijnym można napotkać. Jego zdaniem religijność pozbawiona określonych form instytucjonalnego funkcjonowania sprawia, że staje się ona ulotna, a przez to trudna do socjologicznego badania.

W kolejnym rozdziale opisano istotę pojęć stosowanych w publikacji: wartości i wartości religijne. W rozdziale tym czytelnik otrzymuje listę znaczeń nadawanych pojęciom: „wartości” i „wartości religijne”. Te ostatnie rozumiane jako

osobiste relacje z Bogiem i wyznaczane przez nie relacje z bliźnimi są więc do pewnego stopnia „produktem” społecznym, ale i one wpływają wyraźnie na społeczeństwo i na zinstytucjonalizowane w nim wartości (s. 88).

W oparciu o tę definicję autor precyzuje i objaśnia występowanie wartości religijnych w życiu człowieka, by w podsumowaniu stwierdzić, że

wartości religijne są częścią kultury i częścią religijności jako zjawiska społecznego i nie dają się od nich precyzyjnie oddzielić (s. 100).

Przedmiotem kolejnego, trzeciego rozdziału publikacji są rozważania nad miejscem i rolą wartości religijnych w społeczeństwie tradycyjnym, rozumianym jako społeczeństwo przednowoczesne oraz w społeczeństwach nowoczesnych i ponowoczesnych. W rozważaniach nad tą problematyką autor stawia tezę, że

każda religia jest włączona w określony kontekst społeczno-kulturowy (s. 106).

Wszystko to powoduje, jego zdaniem, że

religie w takiej czy innej formie są elementem „nie do wykreślenia” ze społeczeństwa, nawet jeżeli tradycyjne Kościoły chrześcijańskie w Europie znajdują się w stanie permanentnej „turbulencji”. Nie są one przejściową fazą w rozwoju ludzkości, niedopasowaną do współczesnych społeczeństw, lecz uniwersalną cechą ludzkiej kondycji, włączającą indywidualną istotę ludzką w doświadczenie transcendencji i poszukiwanie dobrego życia (s. 146).

W konsekwencji powoduje to, że

te ogólne przejawy w religijności rzutują na przekształcenia w wartościach religijnych realizujących się na różnych płaszczyznach życia religijnego: w wierzeniach, kulcie, moralności i w instytucjach kościelnych (s. 146).

Tę część publikacji kończy czwarty rozdział, w którym autor skupia się na analizie poszczególnych rodzajów wartości religijnych.

Część druga publikacji, poświęcona wychowaniu ku wartościom religijnym, jest owocem pracy p. profesor Krystyny Chałas i Adama Maja. Autorzy tej części podjęli się próby opisu teologiczno-pedagogicznego wartości religijnych. Analizy te mają wskazać kierunek działań wychowawczych. Ich efektem winna stawać się coraz dojrzała religijność, której wyrazem będzie między innymi ukształtowany światopogląd religijny, a także

uznanie absolutnego wymiaru Prawdy, Dobra i Piękna, samoidentyfikacja religijna, zaangażowanie w modlitwę, kontemplacja Boga, uświęcenie codzienności, wybór dobra, a odrzucanie zła oraz wytrwanie w dobru aż do końca (s. 14).

Uszczegółowieniem tych dążeń są teologiczne analizy takich pojęć jak: religia, wiara, nadzieja, miłość, modlitwa i świętość. Na bazie tych analiz podjęte zostały próby pedagogicznego opisu procesu wychowania, w którym wartości religijne winny występować.

W tej części publikacji na szczególną uwagę zasługuje rozdział drugi: *Wychowanie ku wartościom religijnym – elementy teorii i praktyki pedagogicznej*. Jego autorka – profesor

K. Chałas – podjęła się trudu wskazania ważniejszych elementów wychowania religijnego, w którym pojawiać się będzie pojęcie wychowania ku wartościom religijnym. Z treści rozdziału wynika, że pojęcie wychowania religijnego i rzeczywistości, którą opisuje, wciąż jeszcze nie jest w pełni opracowane. Dlatego też bez negowania słuszności założeń tej części publikacji brakuje w niej wyjaśnień związanych z pytaniami o to, czy prawo do wychowywania w duchu wartości religijnych mają osoby nieidentyfikujące się z wychowaniem religijnym? Czy istnieją związki wychowania (w powszechnym rozumieniu) z wychowaniem religijnym? Kiedy podejmowane zostaje wychowanie religijne?

Na uwagę zasługuje też rozdział piąty: *Zarys programów edukacyjnych*. Zawarte zostały w nim uszczegółowione propozycje wychowania do wartości religijnych. Program został uporządkowany i przedstawiony w formie funkcjonujących w tym zakresie standardów. Szkoda jednak, że przy okazji jego prezentacji nie uzyskujemy odpowiedzi na pytanie o to, kto go ma wprowadzać, a także w jakich okolicznościach. Wydaje się bowiem rzeczą niemożliwą, by taki program mógł funkcjonować samoistnie. Powinien mieć on swe odniesienie do określonej podstawy programowej, a zapewne i do treści edukacyjnych, które będą z nim korespondować.

Zbigniew Marek